

УЗАГАЛЬНЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО СПОСОБІВ МАНІПУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ВІД МАНІПУЛЯЦІЇ

Анотація. В статті здійснено узагальнення інформації щодо способів маніпулювання та розробка пропозицій по захисту від маніпуляції під час комунікацій, що доводить необхідність застосування цієї інформації при викладанні дисциплін де вивчаються комунікаційні процеси.

Ключові слова: маніпуляція; медіа грамотність; медіа-освіта; маніпулятор

Відповідно до Концепції впровадження медіа-освіти в Україні [1] “медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання. До цього додаються вседозволеність інформаційного ринку, засилля низькопробної медіа-продукції, низькоморальних ідеологем та цінностей, що спричинює зниження в суспільстві імунітету до соціально шкідливих інформаційних впливів. Відтак постає гостра потреба в розвитку медіа-освіти, одне з головних завдань якої полягає в запобіганні вразливості людини до медіа-насилства”, зокрема медіа-маніпуляцій. В Україні медіа-освіта досі залишається фрагментарною і здійснюється переважно з ініціативи педагогів-новаторів, які проводять свої тренінги з медіа-освіти поза навчальним навантаженням. В основному проблеми медіа-маніпуляцій розглядаються в дисциплінах, де вивчаються комунікаційні процеси.

Що стосується наукової площини, то комунікації та комунікативні процеси серед сучасних авторів досліджують С. Дацюк, К. Каландаров, Ю. Пірогова, А. Дмитрієв, В. Донецька, Г. Почепцов та ін. Поняття маніпулювання та маніпулятивної техніки розглядається в роботах по психології, лінгвістиці, соціології, політології та теорії масової комунікації таких вчених як С. Доценко, Г. Грачов, С. Кара-Мурза, Р. Гудін; П. Рікер; Г. Лебон; С. Московічі та ін. Але залишаються питання узагальнення існуючої інформації щодо медіаграмотності для вивчення її у вищих навчальних закладах.

Після проведення тренінгів з медіаграмотності серед студентів вищої школи, було зроблено висновок про необхідність включення найбільш цікавих для студентів тем у навчальні дисципліни, де вивчаються комунікаційні процеси.

Термін «медіаграмотність» відповідає англійському «media-literacy» і має безліч значень. Так у міжнародній енциклопедії соціальних наук наведено наступне пояснення – «медіаграмотність виступає за те, щоб людина була активною і медіаграмотною, щоб володіла розвиненою здатністю до сприйняття, створення, аналізу, оцінки медіатекстів, до розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа

в сучасному світі, кодових і репрезентативних систем... » [2, с. 949]. Неможна не погодитися з тим, що життя такої освіченої людини в суспільстві і світі пов'язана з громадянською відповідальністю.

Однією зі складових медіаграмотності є розгляд процесів, пов'язаних з маніпулюванням. Сучасна людина сьогодні потребує знань, які допоможуть їй не тільки виявити інструменти маніпулювання, а й протистояти маніпуляції. Тому, метою дослідження є узагальнення інформації щодо способів маніпулювання та розробка пропозицій по захисту від маніпуляції в комунікаційних процесах, зокрема в бізнес-середовищі.

Дослідники Л. Лігачова, С. М. Черненко, В. Ф. Іванов [3], у своєму моніторингу навели наступні способи маніпулювання інформацією, які дають можливість маніпулювати масовою свідомістю. Зокрема, серед способів маніпулювання інформацією можна виділити наступні:

- спотворення інформації за допомогою неповної, односторонньої подачі;
- фабрикування, видавши інспіровану інформацію за реальну;
- редагування інформації, додавши власні домисли та коментарі;
- інтерпретування інформації у вигідному для маніпулятора світлі;
- приховування інформації;
- вибірково наведення фактів в залежності від позиції ЗМІ;
- супроводження матеріалу заголовком, невідповідним до змісту;
- опублікування правдивої інформації тоді, коли вона втратила свою актуальність;
- подання неточної цитати, вириваючи її із контексту, внаслідок чого вона змінює свій зміст.

До поширених прийомів маніпулювання також відносять маніпулювання цифрами.

У монографії, яка присвячена формуванню громадсько-політичної поведінки великих груп населення [4] виділяють наступні фактори, що займають провідне місце під час маніпуляції в системі інформаційно-психологічної безпеки особистості, а саме:

- масові включення маніпуляцій в інформаційно-комунікаційні процеси в сучасному суспільстві, ефекти якої багаторазово підсилюються активним використанням новітніх інформаційних технологій і засобів комунікації;
- значне збільшення кількості об'єктів маніпулятивного впливу внаслідок полегшеного доступу до засобів поширення інформації;
- відсутність діючої системи соціально-психологічного захисту від маніпулятивних впливів;
- слабка сформованість механізмів індивідуального психологічного захисту від маніпуляцій, що різко знижує опірність до такого психологічного впливу;
- підвищення схильності значної частини населення до маніпулятивного впливу у зв'язку із тривалим перебуванням у кризових умовах кардинальної трансформації соціально-економічних відносин і суспільства в цілому;

- стихійне і неконтрольоване поширення новітніх маніпулятивних технологій (у тому числі, нейро-лінгвістичного програмування тощо);
- відсутність ефективної нормативно-правової бази, яка б перешкождала використанню маніпулятивних технологій.

Сьогодні той, хто здійснює цілеспрямований вплив на суб'єктів для досягнення заздалегідь спланованих результатів є маніпулятором. При цьому в маніпулятора проявляється таке ставлення до партнера по взаємодії, коли він сприймається не як самостійна особистість, а як засіб для реалізації схованих інтересів і потреб маніпулятора без врахування інтересів волі й бажань партнера. У результаті такої підміни партнер починає усвідомлювати викликані у ньому інтереси як свої власні.

На думку Е. Шострома [5], існують різні види маніпуляторів, які наведено на рис. 1.

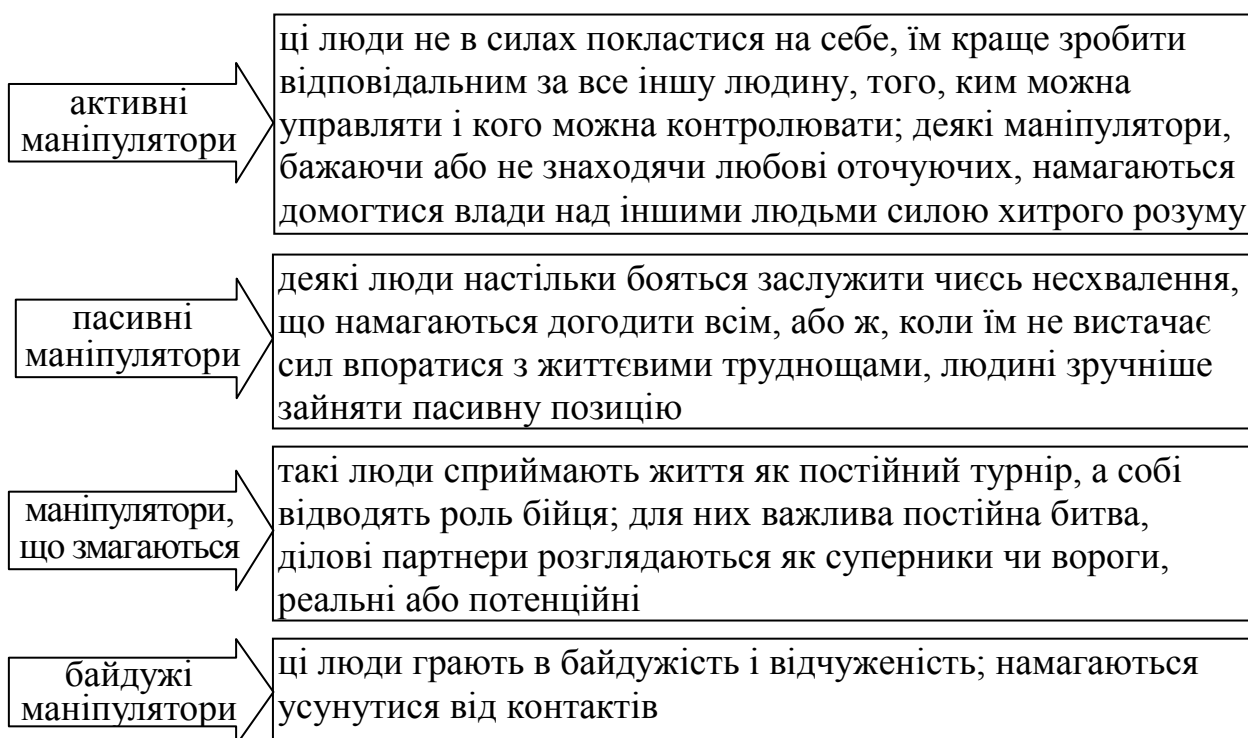

Рис. 1. Види маніпуляторів

Так як в основі маніпуляції лежать стереотипи в поведінці людей, то маніпулятори спираються на людські слабкості:

- бажання виглядати гідно,
- бути великодушним,
- відчувати свою перевагу і значимість,
- отримувати похвалу.

У той же час ніхто не хоче виглядати боягузом, нерішучим, жадібним, нерозумним, непослідовним. Саме ці особливості найчастіше експлуатує маніпулятор.

Зручний момент для маніпулятора – відсутність часу, щоб оцінити ситуацію, несподіванка. Такий момент може не тільки вибиратися маніпулятором, а й створюватися штучно [6].

Існує достатня кількість методів протистояння маніпулюванню. Поетапно можна виділити наступні способи захисту (рис. 2).

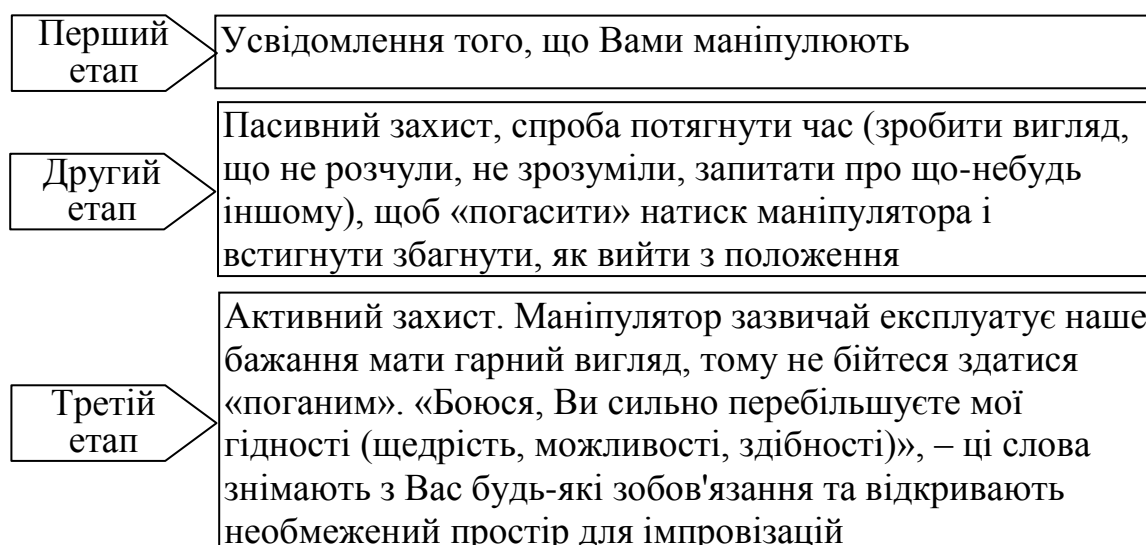

Рис. 2. Етапи способів захисту від маніпулювання

До активного захисту від маніпулювання також відноситься контрманіпулювання. Розуміння цього захисту полягає в тому, що треба зробити вигляд, який показує, що ви не розумієте про намагання здійснення маніпулювання, і треба розпочати зустрічну гру й завершити її раптовим зустрічним питанням, яке покаже маніпулятору вашу психологічну перевагу.

Таким чином, узагальнення інформації щодо способів маніпулювання та представлені в статті способи захисту від маніпуляції в комунікаційних процесах, можна використовувати не тільки в міжособистому спілкуванні, а й зокрема в бізнес-середовищі. Тому, при викладанні дисциплін де вивчаються комунікаційні процеси, треба акцентувати увагу на процесах маніпулювання та заходах захисту від маніпуляції.

Організація широкого громадського обговорення результатів експериментального впровадження медіа-освіти в педагогічну практику, врахування виявлених ризиків і ресурсів, подальше формування позитивної громадської думки сприяє виконанню наступного етапу поступового укорінення медіа-освіти та стандартизації вимог щодо реалізації Концепції впровадження медіа-освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепції впровадження медіа-освіти в Україні. Схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1-7/6-150 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm.

2. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Vol. 14 / Eds. N. J. Smelser & P. B. Baltes. Oxford, 2001. – 1200 p.

3. Телебачення спецоперацій. Маніпулятивні технології в інформаційно-аналітичних програмах українського телебачення: моніторинг,

методи визначення та засоби протидії. Рекомендації щодо принципів відкритої редакційної політики телеканалів / Н. Л. Лігачова, С. М. Черненко, В. Ф. Іванов. – К. : Телекритика, Інтерньюз-Україна, 2003. – 266 с.

4. Формування громадсько-політичної поведінки великих груп населення (інформаційно-комунікаційні аспекти) / В. В. Кальниш, Ю. Г. Кальниш. Монографія, 2009 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sd.net.ua/2012/03/08/povedinka-natovpu.html>.

5. Шостром Э. Человек-манипулятор: внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации. Перевод В. Данченко. – К.: PSYLIB, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psylib.ukrweb.net/books/shost01/index.htm>.

6. Дуглас С. Манипулирование в деловом общении // Технология дела. – 2012. – №7_8 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://td.poligrafiyaunas.ru/journal/2012/7_8-2012/manipulirovanie-v-delovom-obshhenii.html.

Аннотация. В статье осуществлено обобщение информации о способах манипулирования и разработка предложений по защите от манипуляции во время осуществления коммуникаций, что доказывает необходимость применения этой информации при преподавании дисциплин, где изучаются коммуникационные процессы.

Ключевые слова: манипуляция; медиаграмотность; медиаобразование; манипулятор

Annotation. In the article the synthesis of information on how to manipulate and develop proposals on protection against manipulation during communication, which proves the need for this information in teaching disciplines which study communication processes.

Keywords: manipulation; media literacy; media education; manipulator